

VISIE OP HET LEERGBIED NEDERLANDS

Voorliggende visie is opgesteld door het ontwikkelteam Nederlands tijdens de eerste ontwikkelsessie van Curriculum.nu (maart 2018). Het team heeft deze visie op basis van ontvangen feedback steeds verder aangescherpt (mei, oktober en december 2018). Op basis van deze visie heeft het ontwikkelteam vervolgens grote opdrachten benoemd, de essenties van het leergebied, om vervolgens bouwstenen te ontwikkelen. Bouwstenen beschrijven de benodigde kennis en vaardigheden. De bouwstenen vormen uiteindelijk, samen met de visie en de grote opdrachten, input voor de herziening van de kerndoelen en eindtermen.

Over Curriculum.nu

Het is belangrijk dat de inhoud van het onderwijs tegemoet komt aan de eisen die nu en in de toekomst gesteld worden aan mensen. Curriculum.nu gaat over de actualisatie van het curriculum, waarin is vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Teams van leraren en schoolleiders ontwikkelen samen bouwstenen als basis voor de herziening van de kerndoelen in het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Daarnaast doen zij aanbevelingen voor de bovenbouw in het voortgezet onderwijs. De curriculumherziening biedt kansen om te zorgen voor doorlopende leerlijnen van primair naar voortgezet onderwijs en van voortgezet onderwijs naar vervolgonderwijs. De bouwstenen bevatten een aanzet daartoe. De curriculumherziening wil daarnaast de samenhang in het onderwijs bevorderen, de overladenheid terugdringen en een betere balans brengen in de hoofdoelen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonlijke vorming.

Kijk voor meer informatie op www.curriculum.nu.

Januari 2019

DENKEN, SPELEN EN WERKEN MET TAAL

Relevantie: Het leergebied Nederlands bevordert gelijke kansen voor alle leerlingen door hen in de gelegenheid te stellen een sterke taalbasis te ontwikkelen en op te bouwen van waaruit zij zich een leven lang kunnen blijven ontwikkelen. Leerlingen werken aan hun taalbasis door in betekenisvolle contexten gesprekken te voeren, te spreken, luisteren, lezen en schrijven. Hierbij is er ook aandacht voor de rol van beelden en gebaren als betekenisdragers. Het leergebied Nederlands doet recht aan de verschillende talen en taalvariëteiten die leerlingen kunnen beheersen. Deze talen en taalvariëteiten spelen een belangrijke rol als voertuig voor denkprocessen en communicatie, als drager van de identiteit en als vormgever van de samenleving. Ook zijn ze een belangrijke basis voor de algemene ontwikkeling en ontwikkeling van het Nederlands.

Een goede beheersing van de Nederlandse taal is van groot belang voor succesvolle participatie op school en voor volwaardige deelname aan een geletterde, meertalige en multiculturele samenleving. Het Nederlands is de dominante omgangstaal in informele en formele situaties: de taal van het onderwijs, de overheid en de wet. Het leergebied Nederlands voorziet in de ontwikkeling van de beheersing van de standaardtaal (kwalificatie).

Ook draagt het leergebied bij aan de socialisatie van leerlingen. Leerlingen verwerven kennis en inzicht in de Nederlandse taal en cultuur, zodat deze in stand gehouden, overgedragen en verder ontwikkeld wordt. Ze worden ondersteund en uitgedaagd bij hun ontwikkeling tot actieve en kritische burgers. Leerlingen die zich thuis voelen in de Nederlandse taal zijn beter toegerust om op volwassen wijze hun verantwoordelijkheid te nemen in de samenleving (socialisatie).

Taal is een belangrijk middel om expressie te geven aan en kennis te nemen van eigen en andermans ervaringen, gedachten en intenties. Leerlingen verwerven inzicht in hun eigen taal en taalgebruik en dat van anderen. Ze leren reflecteren op hun eigen ontwikkeling als taalgebruiker, in relatie tot de ander en de wereld om hen heen. Ten slotte bevordert het leergebied de ontwikkeling van een positieve houding ten opzichte van talen, taalvariëteiten en culturen (persoonsvorming).

Inhoud: De inhouden van het leergebied Nederlands worden hieronder beschreven, uitgaand van Taal & communicatie, Taal & cultuur en Taal & identiteit. De samenhang tussen deze drie vormt binnen het leergebied Nederlands het uitgangspunt.

Taal & communicatie

Leerlingen komen op school structureel in aanraking met de Nederlandse taal en krijgen kansen zich daarin te ontwikkelen. Ze worden taalcompetent door in elke fase van ontwikkeling hun talige kennis, vaardigheden en attitudes uit te breiden en te verdiepen. De taalbasis die op deze manier ontstaat is een instrument om (verder) te leren.

Door middel van taal verlenen leerlingen betekenis aan de wereld en kunnen ze gevoelens, ervaringen, meningen en feiten onder woorden brengen, begrijpen, interpreteren, evalueren en/of nuanceren. Bij het leergebied Nederlands leren leerlingen communiceren in verschillende, betekenisvolle contexten. Ze worden gestimuleerd in hun taalproductie, eerst mondeling in interactie met elkaar en de leraar, later ook schriftelijk. Ze leren communiceren in interactie met elkaar, bijvoorbeeld om te kunnen samenwerken en problemen op te lossen. Leerlingen leren vanuit verschillende perspectieven naar onderwerpen uit het eigen leergebied, andere leergebieden en een bredere maatschappelijke context te luisteren en erover te praten, te lezen en te schrijven.

Leerlingen verdiepen zich in teksten die rijk zijn aan inhoud en van goede kwaliteit zijn. Ze produceren en verwerken een breed scala aan gesproken, geschreven, digitale en multimediale teksten. Daarbij leren leerlingen gaandeweg hun communicatie af te stemmen op doel, publiek en context en leren ze steeds beter de juiste taalregisters te hanteren. Ook leren ze om kritisch en efficiënt om te gaan met de continue stroom aan (digitale) informatie in de samenleving, zodat ze goede informatieverwerkers worden. Leerlingen leren doelgericht om te gaan met digitale media, inclusief nieuwe tekstvoorten en bijbehorende registers. Om doelgericht te communiceren, verwerven leerlingen steeds meer inzicht in hoe taal in elkaar zit en hoe taal betekenis creëert. Ook leren ze begrippen om systematisch over taalgebruik te denken en te communiceren.

Taal & cultuur

Leerlingen komen bij het leergebied Nederlands in aanraking met allerlei talige, culturele uitingen uit heden en verleden. Door deze verschillende uitingen te verkennen, te bespreken en zelf teksten te creëren, leren ze de cultuur of culturen waarin ze leven en andere culturen beter te begrijpen en er respectvol mee om te gaan. Cultuur is alles wat mensen denken, doen en maken en de betekenis die mensen vanuit hun eigen

achtergrond daaraan geven. De talige en culturele bagage die leerlingen meekrijgen op school draagt bij aan een succesvolle participatie in de samenleving.

Het ontwikkelen van literaire competentie is een belangrijke taak van het leergebied Nederlands. Leerlingen leren om gesproken en geschreven literaire teksten te begrijpen, te interpreteren, erover te communiceren, erop te reflecteren en er persoonlijke, historische en culturele betekenis aan toe te kennen. Onder literatuur verstaan we fictie, literaire non-fictie en poëzie. Andere culturele uitingen zoals film, theater, beeld en muziek kennen ook fictionele en narratieve kenmerken. Deze vormen kunnen benut worden in het literatuur- en taalonderwijs, bijvoorbeeld om aan te sluiten bij de belevingswereld van leerlingen, maar het uitgangspunt van het literatuuronderwijs blijft het geschreven woord. Leerlingen ontdekken de kracht en schoonheid van taal in allerlei talige uitingen. Het bevorderen van leesplezier en leesmotivatie is bovendien een belangrijke taak van het leergebied. Leesplezier en leesmotivatie zetten namelijk een positieve leesspiraal in gang: een leerling die graag leest, leest meer en beter en grijpt daardoor ook sneller naar een ander boek of een andere tekst.

Taal & identiteit

Taal is een drager van identiteit en vertolkt het geheel aan normen, waarden en opvattingen van een individu, groep en samenleving. Leerlingen verkennen en ontwikkelen door taal hun eigen identiteit en hun relatie tot anderen en kunnen hier woorden aan geven. Ze leren om expressie te geven aan hun eigen gedachten en ervaringen en maken door middel van taal hun intenties duidelijk. Leerlingen ontdekken en benutten hun talige kwaliteiten, ontwikkelen hun eigen voorkeuren en krijgen vertrouwen in hun eigen taalvaardigheid. Door taal leren ze hun gedachten, gevoelens en keuzes kenbaar te maken en toe te lichten, zoals eigen plannen en ideeën en ook hun school-, studie- en beroepskeuze.

Ook leren leerlingen dat ze een onderwerp of thema vanuit meerdere perspectieven kunnen bekijken. Ze leren die perspectieven herkennen, daarop te reflecteren en hun oordeel uit te stellen. Literatuur en andere talige, culturele uitingsvormen spelen daarbij een belangrijke rol. Het (voor)lezen van, kijken en luisteren naar, praten over en scheppen van taaluitingen draagt daarmee bij aan de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen.

Positie:

Samenhang met andere leergebieden

Binnen het leergebied Nederlands is er naast aandacht voor de Nederlandse taal ook aandacht voor de specifieke registers schooltaal (taal die leerlingen nodig hebben om op school te leren) en vaktaal (specifieke taal die leerlingen verwerven binnen de andere leergebieden en beroepen). Er wordt gericht gewerkt aan een sterke taalbasis die geschikt is voor het leren op school door een rijk taalaanbod, taalproductie en interactie. Verder speelt het leergebied een ondersteunende rol als het gaat om het bewustmaken van het bestaan van vaktaal bij leerlingen. Enerzijds door hen te helpen bij het identificeren van vaktaal en anderzijds door hen talige activiteiten en rijke teksten aan te bieden die aansluiten bij doelen van andere leergebieden.

Bij alle leergebieden zijn taal en taalontwikkeling van groot belang. Dat betekent dat in het onderwijs in de andere leergebieden aandacht is voor vakspecifieke taalontwikkeling: voor vakbegrippen en voor de taal waarmee de vakinhoud wordt vormgegeven. Daarom worden talige doelen in de curricula van alle leergebieden uitgewerkt en worden leerlingen in alle leergebieden door de leraar ondersteund in hun taalontwikkeling.

De inhouden en vaardigheden bij het leergebied Nederlands komen voor een belangrijk deel overeen met de inhouden en vaardigheden van het leergebied Engels/Moderne vreemde talen (MVT). Ook daar staat de ontwikkeling van talige en culturele competenties centraal. Daarom worden de dwarsverbanden tussen de curricula uitgewerkt.

Doorlopende leerlijnen

De basis voor de taalontwikkeling van een leerling wordt gelegd in de thuisomgeving en in de voorschoolse periode. Het is belangrijk om te constateren dat deze basis voor leerlingen verschillend is. Voor leerlingen met een beperkte Nederlandse taalvaardigheid moet het taalaanbod op school en specifiek bij het leergebied Nederlands niet worden verarmd. Deze leerlingen moeten juist op maat worden ondersteund bij het zelf produceren van rijke taal en het leren begrijpen van taal en teksten. Ook voor leerlingen met een goede beheersing van de Nederlandse taal is het van belang dat ook zij blijvend worden uitgedaagd hun taalvaardigheid te versterken.

De taalontwikkeling van leerlingen verloopt cumulatief: in elke fase van ontwikkeling is er sprake van een combinatie van verwerving van nieuwe talige kennis, vaardigheden en attitudes en van verdieping van bestaande kennis, vaardigheden en attitudes. Kennis en vaardigheden worden opgebouwd volgens de dimensies van concreet naar abstract, van eenvoudig naar complex, van minder naar meer en van begeleid naar zelfstandig. In elke fase van de taalontwikkeling spelen een rijk taalaanbod, taalproductie en een multiperspectivische benadering van onderwerpen een grote rol. Leerlingen werken in interactie aan een sterke taalbasis, waarbij (tijdelijke) ondersteuning van leerlingen bij het versterken van hun taalvaardigheid van belang is.

Het aanbod binnen het leergebied Nederlands bereidt leerlingen voor op doorstroom naar passend vervolgonderwijs, beroep of dagbesteding. Daarbij wordt recht gedaan aan de eigenheid van de verschillende onderwijssectoren en aan de talenten en mogelijkheden van leerlingen. Leerlingen krijgen de mogelijkheden om zich vanuit talenten, interesses en leerbehoeften te ontwikkelen. Op die manier kunnen leerlingen hun individuele kwaliteiten optimaal benutten, zich kwalificeren voor de overgangsmomenten en zich ontwikkelen tot taalcompetente deelnemers aan de samenleving, met een open houding tegenover variatie en verandering in taal en cultuur.

BIJLAGE: BRONNENLIJST

- Adams, M. J. (2011). Advancing Our Students' Language and Literacy: The Challenge of Complex Texts. *American Educator*, 34(4), 3-12.
- Agirdag, O. & Kambell, E. R. (2017). *Meertaligheid en onderwijs*. Amsterdam: Boom uitgeverij.
- Austen, V.J. (2005). The value of creative writing assignments in English literature courses. *International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 2(2), 138-150.
- Avermaet, P. van (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6-10.
- Bereiter, C. (2002). *Education and Mind in the Knowledge Age*. Mahwah, NJ: L. Erlbaum.
- Biesta, G. J. J. (2018). *Tijd voor pedagogiek. Over de pedagogische paragraaf van onderwijs, opleiding en vorming*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Bloom, Lynn Z. (1998). *Composition studies as a creative art: Teaching, writing, scholarship, administration*. Logan, UT: Utah State University Press Publications.
- Boekaerts, M. & Cascallar, E. (2006). How far have we moved toward integration of theory and practice in self-regulation? *Educational Psychology Review*, 18, 199-210.
- Bolle, K. (1999) Creatief schrijfonderwijs is uit. *Moer*, 4(3), 99-102.
- Bonset, H. & Hoogeveen, M. (2011). *Mondelinge taalvaardigheid in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.
- Branden, K. van den (2015). *Onderwijs voor de 21ste eeuw. Een boek voor leerkrachten en ouders*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Brand-Gruwel, S., Wopereis, I., & Walraven, A. (2009). A descriptive model of information problem solving while using internet. *Computers & Education*, 53(4), 1207-1217.
- Brillenburg Wurth, K. & Rigney, A. (2009). *Het leven van teksten: een inleiding tot de literatuurwetenschap*. Amsterdam University Press.
- Coenen, L. (1992). Literaire competentie: werkbaar kader voor het literatuuronderwijs of nieuw containerbegrip? *Spiegel*, 10(2), 55-78.
- Cornelissen, G. (2016) *Maar als je erover nadenkt... Een jaar literatuuronderwijs in groep 7 en 8 van de basisschool* (Vol. 27). Eburon Uitgeverij BV.
- Couzijn, M. J. & Rijlaarsdam, G. C.W (2004) Learning to read and write argumentative tekst by observation of peer learners. In G. Rijlaarsdam, H. van den Bergh & M. Couzijn (red.) *Studies in Writing: Vol.14. Effective Learning and Teaching of Writing. A Handbook of Writing in Education (second edition)* (pp. 241-258) Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Cummins, J. (1979). Linguistic Interdependence and the Educational Development of Bilingual Children. *Review of educational research*, 49(2), pp. 222-251.
- Curriculum.nu/SLO (2018). *Handreiking brede vaardigheden*. Raadpleegbaar op: <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/04/Rapport-Handreiking-brede-vaardigheden.pdf>.
- Damhuis, R. (2008). *Gesprekken zijn de spil van onderwijs. Taalbeleid in uitvoering. Lectorale rede*. Utrecht: Marnix Academie.
- Damhuis, R. (2010). Maakt u het verschil. Goede interactie noodzakelijk bij taal en rekenen. *Tijdschrift voor remedial teaching*, 18(3), 25-29.
- Damhuis, R., Van der Zalm, E. & Boland, A. (2016). Taaldenkgesprekken tijdens spel. *Het jonge kind*, 44(4), 17-19.
- De Jong, F. (2012). Zelfgestuurd leren: John H. Flavell. In: M. Ruijters & R.J. Simons (red.), *Canon van het leren: 50 concepten en hun grondleggers* (pp. 613-622). Deventer: Kluwer.
- Dignath, C., & Büttner, G. (2008). Components of fostering self-regulated learning

- among students: A meta-analysis on intervention studies at primary and secondary school level. *Metacognition & Learning*, 3, 231-264.
- Dormolen M. van, A. van Montfoort, M. Nicolaas en A. Raukema (2005). *De doorgaande leeslijn 0-18 jaar. Beleidsnotitie Stichting Lezen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2005). Samenwerken en leren. Kenmerken van gestructureerd leerdoelgericht groepswork. In: Ebbens, S. & Ettekoven, S (red.). *Samenwerkend leren. Praktijkboek* (4e druk, p 15 -47), Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- European Federation of National Institutions for Language. (z.d.). *Bevordering van de taalverscheidenheid in Europa*. Geraadpleegd op 29 mei 2018 van <http://www.efnil.org/documents/principles/dutch>
- Evans, C. (2013). Making sense of assessment feedback in higher education. *Review of educational research*, 83(1), 70-120.
- Gee, J. P., & Hayes, E. R. (2011). *Language and learning in the digital age*. Oxford: Routledge.
- Gibbons, B. (2014). *Scaffolding Language, scaffolding learning* (1e druk). Portsmouth: Heinemann.
- Gielen, S., Padmos, T., Philips, I. & Truyts, I. (2012). *Talensensibilisering in het kleuter- en lager onderwijs. Tips voor de klas- en schoolpraktijk*. Leuven en Gent: KU Leuven en Universiteit Gent.
- Glopper, K. (2018). Nieuws over Nieuwsbegrip. Over de uitkomsten en interpretatie van een studie naar de effecten van onderwijs in strategieën voor begrijpend lezen. *Levende Talen Tijdschrift*, 19 (2), 26 -32.
- Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, today and tomorrow. *The Journal of Creative Behavior*, 1(1), 3-14.
- Hajer, M. & Meestringa, T. (2015). *Taalgericht vakonderwijs* (3e druk). Bussum: Coutinho.
- Hajer, M. & Spee, I. (2017). *Ruimte voor nieuwe talenten. Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool*. Utrecht: Schrijfgroep Lectorereninitiatief Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of educational research*, 77(1), 81-112.
- Hendrix, T. & Westen, W. van der (2018). *Visie op het vak taal/Nederlands voor Curriculum.nu*. Utrecht: Sectiebestuur Nederlands Levende Talen.
- Herzog-Punzenberger, B., Le Pichon-Vorstman, E., Siarova, H. (2017). *Multilingual Education in the Light of Diversity: Lessons Learned, NESET II report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Hirsch, E. D. (2003). Reading comprehension requires knowledge—of words and the world. *American Educator*, 27(1), 10-13.
- Houtveen, A.A.M., Smits, A.E.H., & Brokamp, S.K. (2017). *Werk aan groei in begrip. Handleiding bij het begrijpend leesproject DENK!* Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Leren en Innoveren.
- Janssen en Van den Bergh (2010). Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen. *Levende Talen Tijdschrift*, 11(1), 3-15.
- Jaspaert, K. & Frijns, C. (2017). *Taal leren. Van kleuters tot volwassenen*. Tiel: Lannoo Campus
- Jonckheere, S. (2011). Talensensibilisering in het basisonderwijs: op een positieve manier omgaan met talen in de klas. *Tijdschrift Taal* 2(3), 34-41.
- Kirschner, P. A. (2018). *Het voorbereiden van leerlingen op (nog) niet bestaande banen. Eindrapport*. Heerlen: Open Universiteit.
- Klein, P. D., & Boscolo, P. (2016). Trends in research on writing as a learning activity. *Journal of Writing Research*, 7(3), 311-350.
- Klinkenberg, S., & de Vroomen, J. (1988). *Tussen Apollo en Hermes; Hoofdstukken uit de*

- geschiedenis van moedertaalonderwijs in en buiten Nederland*. Enschede: SLO. Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (2018). *Talen voor Nederland*. Amsterdam: KNAW. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/talen-voor-nederland>
- Koopman, E.M. (2015b). How texts about suffering trigger reflection: Genre, personal factors, and affective responses. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 9(4), 430-441.
- Kuiken, F. & Muysken, P. (2009). Doe je voordeel met meertaligheid. *Didactief*, 39(6) 36-37.
- Kurrikulum.frl (2018). *Visie op het leergebied Friese taal en cultuur*. Geraadpleegd op 3-10-2018. https://kurrikulum.frl/wp-content/uploads/2018/09/Konseptfyzje-op-it-leergebied-Fryske-taal-en-kultuer_DEF.pdf
- LAKS (2018). *Brief leerlingen aan het ontwikkelteam Nederlands*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Brief-LAKS-Nederlands.pdf>
- Leeman, Y. A. M. (2016). Met verhalen stevig in de superdiverse wereld komen staan. *Pedagogiek in Praktijk*, 21, 22-26.
- Leeuw, B. van der, & Meestringa, T. (2014). *Genres in schoolvakken; taalgerichte didactiek in het voortgezet onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Lems, M. (2014). *Weten waar de woorden zijn. Methodiek Creatief schrijven*. Heruitgavedruk. Hillegom: SAAM uitgeverij.
- Lin, M., & Mackay, C. (2004). *Thinking through modern foreign languages*. Chris Kington.
- MBO-raad (2018). *Deelname mbo aan curriculum.nu*. Geraadpleegd op 5 oktober, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Visie-MBORaad-Curriculum.nu_-1.pdf
- Mediawijzer.net (z.d.). *Competentiemodel: 10 mediawijsheidcompetenties*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.mediawijzer.net/>
- Meesterschap Nederlands (2016). *Manifest Nederlands op school. Vakdidactiek Geesteswetenschappen*. Geraadpleegd op 4 oktober 2018, van <https://vakdidactiekgw.nl/wpcontent/uploads/2016/01/Manifest-Nederlands-op-School.pfd>
- Mercer, N. & Littleton, K. (2007). *Dialogue and the development of children's thinking: a sociocultural approach*. London, UK: Routledge.
- Meusen-Beekman, K. D., Joosten-Ten Brinke, D., & Boshuizen, H. P. A. (2016). De retentie van zelfregulatie, motivatie en self-efficacy in het voortgezet onderwijs na formatief toetsen in het basisonderwijs. *Pedagogische Studiën*, 93(3), 136-153.
- Mol, S. E., Boerma, I. E., Dekker, S. J., & Jolles, J. (2015). *Verhalen vertellen, verwonderen en verbeelden met De Schoolschrijver*. Onderzoeksrapportage. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Mol, S.E. & Bus, A.G. (2011). Lezen loont een leven lang: De rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3-15.
- Neerlandistiek (2018). *Bijdrage vanuit de Neerlandistiek aan het curriculum Nederlands*. Rotterdam: Taalunie.
- Netwerk Didactiek Nederlands (2016). *Visietekst*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <http://www.netdidned.be/Visietekst-NDN25-2-16.docx>
- Notten, N. (2012). *Over ouders en leesopvoeding*. Stichting Lezen Reeks 21. Delft: Eburon.
- Oberon (2016). *Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Ockenburg, L. V., Weijen, D. V., & Rijlaarsdam, G. (2018). Syntheseteksten leren schrijven in het voortgezet onderwijs; Het verband tussen schrijfaanpak en voorkeur voor leeractiviteiten. *Levende Talen Tijdschrift*, 19(2), 3-14.
- Onderwijsraad (2017). *Vluchtelingen en onderwijs. Naar een efficiëntere organisatie*,

- betere toegankelijkheid en hogere kwaliteit.* Den Haag: Onderwijsraad.
- Oostdam, R., & Rijlaarsdam, G. (1995). *Towards strategic language learning.* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Orioni, M. (2016). *Het meertalige kind, een eerste kennismaking.* Amsterdam: van Gennep.
- Paus, H., Brandt, A. van den, Bacchini, S., Dekkers, R., Hofst, D., Markesteijn, C., Meijer, H., & Pullens, T. (2018). *Portaal: praktische taaldidactiek voor het basisonderwijs.* Uitgeverij Coutinho.
- Peer, W. van (1992). *Lees meer fruit: kinderen en literatuur.* Bohn Stafleu Van Loghum.
- Peer, W. van, Hakemulder, J., & Zyngier, S. (2007). Lines on feeling: foregrounding, aesthetics and meaning. *Language and Literature, 16*(2), 197-213.
- Pol van der, C. (2010). *Prentenboeken lezen als literatuur. Een structuralistische benadering van het concept 'literaire competentie' voor kleuters.* Delft: Eburon-Stichting Lezen.
- Pompert, B. (2017, 10 juli). *Taal, daar draait het om.* Geraadpleegd op 4 oktober 2018, van <https://wij-leren.nl/taalonderwijs-ontwikkelingsgericht-betekenisvol-effectief.php>
- Ravesloot, C., & Leeuw, B. van der. (2013). Van leesles naar complete taalles. Leesdidactiek versterken door methodelessen te herontwerpen. *Levende Talen Magazine, 100*(8), 16-20.
- Rijlaarsdam, G.C.W. (1993). Learning, whose learning? Autonomous learning in mother-tongue education. *5th International Convention on Language and Education.* March 22-26th 1993. School of Education. University of East Anglia. Norwich, U.K.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology, 25*(1), 54-67.
- Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. *Instructional science, 18*(2), 119-144.
- Schnabel, P. e.a. (2016). *Ons Onderwijs 2032: Eindadvies.* Den Haag: Platform Onderwijs2032.
- Schrijvers, M. (2018). *Integratie van fictie- en literatuuronderwijs met gespreksvaardigheden en schrijfvaardigheid. Een verkenning van praktijkgerichte initiatieven.* SLO: Enschede.
- Schrijvers, M., Janssen, T., & Rijlaarsdam, G. (2016). 'Dat een boek kan veranderen hoe je naar de wereld kijkt'; De impact van literatuuronderwijs op zelfinzicht en sociaal inzicht van bovenbouwleerlingen in havo en vwo. *Levende Talen Tijdschrift, 17*(1), 3-13.
- SIOB, Kennisnet, & Mijn kind online (2013). *Slimmer zoeken. Informatievaardigheden op de basisschool.* Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.kb.nl/sites/default/files/brochure-slimmer-zoeken.pdf>
- SLO (z.d.). *Voorbeeldmatig leerplankader Informatievaardigheden.* Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/21e-eeuwse-vaardigheden/digitale-geletterdheid/informatievaardigheden/voorbeeldmatig-leerplankader>
- Smits, A. (2018, 19 september). *Moeilijke teksten scaffolden met ICT.* Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2018/09/moeilijke-teksten-scaffolden-met-ict.html>
- Smits, A., & Van Koeven, E. (2016, 12 juli). *Goed taalonderwijs is goed NT2-onderwijs* [blogpost]. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/search?q=meertaligheid>
- Smits, A., & van Koeven, E. (2018, 24 april). *Het taalcurriculum van de toekomst: gelijke kansen voor alle leerlingen* [blogpost]. Geraadpleegd op 4 oktober 2018, van <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.nl/2018/04/het-taalcurriculum-van-de->

- toekomst.html.
- Starko, A.J. (2010). *Crativity in the classroom: Schools of Curious Delight*. Fourth Edition. New York (NY): Routledge.
- Stichting Leerplan Ontwikkeling (2018). *Startnotitie Nederlands voor curriculum.nu*. Enschede: SLO.
- Stichting Leerplanontwikkeling (2017). *Nederlands. Vakspecifieke trendanalyse 2017*. Enschede: SLO.
- Stichting Lezen (2017). *'Zo fijn dat het niet fout kan zijn.'* De invloed van (re)creatief schrijven op lezen. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2018). *Leesbevordering en literaire vorming in Curriculum.nu*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2018). *Lezen in het Nederlands en Lêze yn it Frysk. Een literatuuronderzoek naar de leesontwikkeling van tweetalige Friese kinderen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Swain, M. (2005). The Output Hypothesis: Theory and Research. In E. Hinkel (red.) (2005). *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*, pp. 471-483. Mahwah, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Sytema, S., Tammes, A.-C., Damhuis, R. & De Blauw, A. (2010). Geef gesprekken met kinderen kwaliteit. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 31(4), 5-12.
- Taalunie (2017). *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Taalunie.
- Ten Dam, G. T. M., & Volman, M. L. L. (2002). Het sociale karakter van kritisch denken: didactische richtlijnen. *Pedagogische Studiën*, 79(3), 167-182.
- Ten Dam, G., Geijsel, F., Reumerman, R. & Ledoux, G. (2010). Burgerschapscompetenties: de ontwikkeling van een meetinstrument. *Pedagogische Studiën*, 87, 313-333.
- Thompson, C. (2011). Critical thinking across the curriculum: Process over output. *International Journal of Humanities and social science*, 1(9), 1-7.
- Toorenaar, A. & Rijlaarsdam, G. (2011). Instructional theory of Language Lessons. A design study to validate the communities of learners concept in the language curriculum. *L1- Educational Studies in Language and Literature*, 11, 57-89.
- Van Avermaet, P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine*, 102(7), 6-10
- Van Renssen, F. & Smits, A. (2018, 24 april). *Het talencurriculum van de toekomst: gelijke kansen voor alle leerlingen*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018 van <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/search?q=taalbasis>
- Van de Sande, E. (2015). *Executive functions for early literacy learning*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Van de Sande, E., Bruggink, M., & Lamers, I. (2015). *Executieve Functies voor het leren lezen*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands en Radboud Universiteit.
- Van Steensel, R., Sande, L. V. D., & Arends, L. (2017). Investeren in leesmotivatie maakt leerlingen meer gemotiveerde lezers... en betere lezers. *Levende Talen Tijdschrift*, 18(2), 3-13.
- Van Steensel, R., Van der Sande, L., Bramer, W., & Arends, L. (2016). *Effecten van leesmotivatie interventies: Uitkomsten van een meta-analyse*. Den Haag: Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.
- Vereniging van schoolleiders en loopbaanbegeleiders (2018). *Visie op LoopbaanOntwikkeling- en Begeleiding (LOB)*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Visie-definitief-NVS-NVL-VVSL-1.pdf>.
- Vereniging van Universiteiten (2018). *Visie VSNU op aansluiting wetenschappelijk onderwijs op curriculum.nu*. Geraadpleegd op 11 oktober 2018, van https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/03/Visie-VSNU-Curriculum.nu_-

1.pdf.

Vermunt, J. D. H. M. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs: Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Lisse: Swets en Zeitlinger

Vlaamse Overheid (2018a). *Voorontwerp van decreet betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.onderwijsdoelen.be/sites/default/files/atoms/files/VR%202018%20Einddoelen%20eerste%20graad%20SO%20-%20decreet.pdf>.

Vlaamse Overheid (2018b). *Ontwerp van decreet betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs*. Geraadpleegd op 3 oktober 2018, van <https://www.onderwijsdoelen.be/sites/default/files/atoms/files/VR%202018%201307%20DOC.%200807%203%20TER%20Einddoelen%20eerste%20graad%20SO%20-%20memorie.pdf>.

Witte, T. C. H. (2008). *Het oog van de meester: een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van HAVO- en VWO-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs* (Vol. 12). Eburon Uitgeverij B.V.

Zwiers, J. (2007). Teacher practices and perspectives for developing academic language. *International Journal of Applied Linguistics*, 17(1), 93-116.

Geraadpleegde Buitenlandse Curricula

Internationale verkenning: Curriculum Australië (2015). Geraadpleegd op <https://www.australiancurriculum.edu.au/f-10-curriculum/>

Internationale verkenning: Curriculum British Columbia (2015). Geraadpleegd op <https://curriculum.gov.bc.ca/curriculum-info>

Internationale verkenning: Curriculum Schotland (2015). Geraadpleegd op: http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education/curricula_2014

Internationale verkenning: Curriculum Verenigde Staten, Common Core Standards. Geraadpleegd op: http://www.corestandards.org/wp-content/uploads/ELA_Standards1.pdf

Gespreksverslagen van gesprekken ter voorbereiding op Curriculum.nu

Bijeenkomst Aansluiting Nederlands vmbo-mbo Curriculum.nu (2018). Input aansluiting vmbo-mbo voor Curriculum.nu. Datum: 20-02-2018. Rotterdam.

Bijeenkomst Aansluiting Voortgezet Onderwijs Rotterdamse Hogescholen (2018). Aanbevelingen aan het ontwikkelteam Nederlands. Datum: 26-01-2018. Rotterdam.

Bijeenkomst LVON (2018). Input LVON/tweedegraads lerarenopleiders aan ontwikkelteam Nederlands. Datum: 02-02-2018. Utrecht.

Bijeenkomst Pabo-opleiders (2018). Input pabo-opleiders aan ontwikkelteam Nederlands. Datum: 30-01-2018. Utrecht.

Bijeenkomst Tweedegraads lerarenopleiders (2017). Jeugdliteratuur in het curriculum. Datum: 07-12-2017. Utrecht.